

HRVATSKI PLANINAR.

Vijesnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“

u Zagrebu.

Dva uzlaza kraj Ortlera.

Iše dr. M. pl. Čačković.

(Svršetak.)

Dne 21. rujna pr. g. oko 7 sati u jutro uklonim zastore na prozoru te zagledam prekrasan dan, a tamo s visine mi se zamamno nasmiješi Payerhütte. Brzo se obučem, potražim vodiča (P. Degianpietro), podjem na zajutrak a u 8 sati krenusmo od Salden-hôtel (1930 m.). Kod spomen-ploče podignute iztraživaocu Ortlera, Stüdlu, krenemo sa ceste te podjemo kroz šumu uz brdo, predjemo za pol sata široko grumenje Marltfernera pa se sada stanemo uspinjati dosta dobrim, ali veoma strmim putem. Hodah svojim običnim i, kako mi se činilo, veoma laganim, ali uvijek jednakim korakom, kada iza jednoga sata hodanja začujem za sobom teško disanje vodiča. Ogledam se i vidim, da je vodič sav usopljen, pa zato stanem, da se koji čas odmorimo, a moj Pietro mi zato zahvali time, da mi reče, da s menom nije lako ići. Za kojih 10 časaka podjemo dalje i za kratko izadjemo iz šume, te se po tratinu stanemo u strmim serpentinama penjati do visa Marltschneid (2534 m.), gdje smo se u Tabarettu-kolibi odmorili i nešta založili. Iza $\frac{1}{4}$ sata krenemo opet na put, i to najprije preko jako strmoga krša, a zatim se stanemo po uskoj stazi penjati uz skoro okomitu Tabarettu-stijenu, visoku oko 350 m. Dosta puta imade tuj uski nogostup, koji u zavojima vodi gore, ali na mnogo mjesta je jedini put crvena boja, kojom je kamenje obilježeno, te se treba hvatati, gdje ruka dosegne, i stati, gdje nogu mjesta nadje. Zadnji konad puta je najgori, te je tu uz stijenu pribita žica, kojom se planinar hvata i gore povlači. Nakon jednosatnoga napora stigosmo do Tabarettu sedla (2883 m.), gdje se sastaje naš put s onim iz Trafoia, odakle se vidik otvara na sjever i zapad. Sjednjem u zaklon, da se časak odmorim, a zatim krenemo po hrptu do Payerove kolibe (3020 m.), kamo smo u 11 i pol sati stigli. Dok sam ovdje počivao, dodje jedna planinarka s Ortlera te pripovjedi, da je na gornjoj Ortlerovoj ravni ostavila dva planinara, koji su bez vodiča, bez užeta i sjekalicu uzašli, pa sada da ne mogu niz strminu saći. Njezin i još jedan vodič podju im u pomoć. Tu sam video jasno jedan od glavnih uzroka planinarskim nesrećama. Nedovoljno opremljeni, a većinom i nevješti putnici, ne znajući sami prosuditi teškoće i pogibelji idu bez vodiča na teške pute.

Kako je uzlaz obično laglji od silazka, dodju do cilja, ali kada se vraćaju, nailaze na zapreku, koju ne mogu svladati. Lahko je pomoći na mjestu, gdje svaki dan prolazi nekoliko društava; nu drugo je na mjestu, gdje možda samo svaki tjedan koje društvo prolazi. Tu će neko vrijeme nesretnik zvati u pomoć i čekati, a videći da ne ima pomoći, pokušati će u krajnjoj sili zapreku svladati; ali u 90 slučajeva od sto dogodit će se nesreća.

Iza počinka od pol sata krenemo dalje po putu, što vodi na Ortler. Pošav najprije po hrptu preko krša vodič me priveže za uže, pa tako skrenemo prema zapadu preko jako nagnutoga Tabarettfernera, a iza četvrt sata opet prema jugu po strmim stepenicama, koje je vodič u snijegu prije sjekirom načinio. I tu sam naučio, da treba uvijek vodiča birati prema vlastitoj veličini. Moj Pietro bijaše nekakav dugonja, pa je pravio stube za svoj korak, a ja sam se morao silno raskoračivati, da sam u njegové stope mogao segnuti. Uzbrdice bijaše još kako tako, ali silazeći moradoh višeputa iz jedne stepenice u drugu skakati, a to baš nije sgodno na ledenjaku, koji visi 40—45%. Naskoro se popesmo na vrh, gdje se lijepo smjestimo nasladjivajući se prekrasnim vidikom. Prvi mi pogled pade naravski na Ortler, koji se je u svoj svojoj veličanstvenosti pred nama kočio. Sav pokrit snijegom bijeli se taj ogromni u istočnim Alpama najviši vrh, diže ponosno svoju glavu, koja je od postanka svijeta ostala netaknuta, dok nisu početkom ovoga stoljeća prvi put na nju stupile čovječe noge.* Danas za ljeta mora gotovo svaki dan primiti nekoliko tih drskih bića, koji tuj prolaze kočeći se, kano da je on Regentstreet, Boulevard St. Germain ili Ring. I nije Ortler samo najviši vrh istočnih Alpa, već i vrh najveličanstvenijeg i najljepšeg, vječnim snijegom i ledom pokritog gorja, zato i planinarima veoma obljen; jer je s jedne strane bez pogibelji i razmjerno nevelikim naporom pristupan, dok na drugim stranama imade teških uzlaza, dapače i takovih, koji su skopčani s najvećom pogibelji, tako da se tek veoma rijetko na nje uspinju planinari i prvoga reda. Vrlo sam požalio, što nisam ponio sa sobom sve što mi treba, da prenoćim pa da sutradan podjem i na vrhunac. Mogoh pregledati skoro sav put i uvjeriti se, da je duduše naporan, ali s dobrim vodičem ni najmanje mučan, kao što me vodiči i uvjeravaju, da bih se lahko uspeo. Nisu to rekli onako, samo da nešta kažu, već tek nakon što su me dobro omjerili i ccijenili, kano što jockey mjeri konja, s kojim bi imao derby jahati, samo što mi nisu noge dizali i ogledavali. Da, da, mi suhonje nismo baš najgori.

Od Payerkolibe do vrha Ortlera imade 3 sata hoda. Obični put, kojim većina planinara ide na Ortler, je t. zv. hamburški put, koji oko Tabarettavrha vodi do gornjeg Ortlerfernera, zatim na lijevo po dosta strmom ledenjaku do pećine zvane Tschirfeck, pa po ledenuom hrptu mjestimice veoma strmom na gornju Ortlerovu ravan, konačno na vrh, koji je najviša točka 50 met. dugoga ledenoga hrpta. Na gornjem hrptu vidjesmo ona dva planinara, kako hodaju kano

* 27. rujna 1804. prvi se na nj pope lovac Josip Pichler iz Sv. Leorharda u Passejera s drugovima Klausnerom i Leitnerom iz Zillertala.

medjedi u krleci. Kada sam se do sita nagledao Ortlera, zakružio sam tek dalje pogledom na taj veličanstveni i prekrasni predjel, koji mi se je pričinio mnogo ljepši i s toga, što sam vidio i u doline. Evo tuj Suldenske doline, koju zatvaraju prema jugu Schrötterhorn (3380 m.), Suldenspitze (3383 m.), iza koje se uzdiže Monte Cevedale (3774 m.); prema sjeveru redaju se: Butzenspitze (3303 m.), Hintere Schöntaufspitze (3324 m.), Schildspitze (3468 m.), Vertainspitze (3541 m.), Hoher Angelus (3536 m.), Tschengelser Hochwand (3378 m.). Od Monte Cevedelea povlači se prema zapadu red ledenjaka i vrhunaca, koje zaključuje Zufrittspitze (3435 m.). Na drugoj se strani vidi dolina Traifoiska, od koje se do Stilfser ocha diže veličanstvena cesta, koja se s te visine čini kauo bijela vrpca u zavojima položena na visoku pećinu. Tamo prema sjeveru bjelasaju se duboko dolje na Malskoj ledini jezera: Haider-, Mitter- i Reschersee sjecajući me dana, koje sam ugodno sproveo u Reschenu u gostoljubivoj kući profesora Klubenschedla. Iza jezera diže se Engadinsko gorje (Piz Sesvenna 3221 m., Piz Madlain 3101 m i Muttler 3208 m.). Prema sjevero-istoku redaju se u daljini Oetzihalske i Zillerthalske Alpe te Visoke Taure sve do Grossglocknera (3798 m.), dočim na istoku zaključuju vidik Dolomiti s Marmoladom (3360 m.) i Palon di San Martino (2996 m.). Prema jugu zatvara vidik Königs spitze (3857 m.) a poglavito Ortler, koji donekle prijeći pogled na zapad, te nam je otvoren samo na predjel sjeverno od Stilfserjocha, gdje se u Silvrettinom gorju ističe Fluchthorn (3408 m.) i poglavito popularni Piz Buin (3312 m.).

Dugo sjedjah sav zaronjen u taj prekrasni vidik, da mi se oko nasladjuje sada na sniježnim poljanama i ledenim vrhovima, sada na vrletnim pećinama i kršu, a napokon da se opet spusti na zelene doline i tamo dolje na nisku površinu gorskih jezera. Oko mene vladaše blaženi mir, koji bi se samo prekidal, ako zahuji vjetar, ili ako se na strmom Marltgletscheru odroni koja ploča snijega, da kano mala lavina sve jačim štropotom poleti u dol. I sve te neprispodobive divote u tom miru potpuno uživah, te me obuzme neka neobična slast, da ih mogu uživati, neki ponos, da imadem snagu domaći se tih krasnih visina, gdje je duša tako mirna i tijelo tako lako. Gledajući pećine Tabarette očutim onu umirujuću prelest, koja nas obuzimljje, kada si predočimo pogibelj, koju smo bez ikakove neprilike prevladali, a gledajući put od Payerove kolibe osjetim i zadovoljstvo s jakosti volje; jer kada je trebalo odanle krenuti, osjećah se tako umornim, da sam jedva noge dizao, pa se je s toga tijelo svom snagom opiralo ovom putu, ali se morade pokoriti volji. I gledajući sve to i čuteći sve to zaokupi me želja što više boraviti u tim predjelima i na tim visinama, pa znam, da će me one uvijek mamiti i da nijednoga ljeta ne ću moći odoljeti, da ne podjem do njih, baš kako me opet proljeće mami na more.

Ali tada se u tom neodoljivom užitku stane javljati neumoljivi i nepodmitljivi gospodar čovjeka — želudac, pa zato iza pol sata krenemo opet natrag do Payerove kolibe, gdje sam se poskrbio i za tjelesne potrebe. Juha, teleće pečenje s kompotom i čaša vina s kiselom vodom u brzo me okrijepiše; jelo i pilo bijaše vrlo dobro, cijene doduše nešto masne, ali u toj visini (3020 m.)

čovjek im ne ima pravo prigovoriti. U 2 $\frac{3}{4}$ sata krenusmo od Payerove kolibe istim putem natrag. Silazak sa stijena Tabareta ne pričini mi se baš tako strašn im kako uzlaz. U 3 $\frac{3}{4}$ s. stigosmo do Tabareta kolibe, gdje smo južinali, a u 4 sata krenemo oštrim korakom, te smo u 5 $\frac{3}{4}$ bili kod hôtela Presvučem se, popijem slasno čaj, legnem malo da otpočinem, a u 7 sati jeo sam opet baš tako tečno kano svaki dan. Slijedećega dana, kada sam ustao, boljele su me noge i to osobito mišice pružalice, ali bol brzo prodje, kada sam se rashodao, pa time o čito bila opravdana ona stara medicinska »similia similibus».

Još sam nekoliko dana ostao u Suldeu, tom eldoradu za planinare, uživao iz nizine (1903 m.!) gledajući na visine, na kojima sam bio, ali poglavito na sladjiva o se pogledom na ogromnog i veličanstvenog Ortlera. Nu kada sam 25. kolovoza odlazio, prikri se Ortler gustom koprenom oblaka tako, da ga nije bilo ništa vidjeti. Valjda ga uvrijedi, što sam mu bio na vratima, a nisam do njega došao.

Imaš pravo, starče, nije bilo lijepo od mene, nije bilo ni uludno. Nu čekaj do godine, ako bog dade života i zdravlja, doći će opet u tvoj kraj, a onda će sigurno i do tebe, da te posjetim.

Iz Zagreba preko Orjena do Kotora.

Piše Vjekoslav Novotni.

(Svršetak.)

Podne baš minu, kad će moj Mile reći: »Evo nas, gospodine, na vrhu.« Izlišno bijaše to reći, jer sam već razabrao, da vidiku nema s nijedne strane više zaprke. Svi ti silnici gorski, sva ta ždrijela, sva ta rebra, sve kose, svi kukovi, sve ti to pod noge leže.

Sputismo se na kamen. Kuš (salvia), dušica (thýmus), dragušac (senecio), kamenka (saxifraga), djettelina i drugo nisko kameno bilje stidno i bojazljivo ispod kamena naokolo vrh prikrilo. Između cvijeća izbijaju mnogobrojni bijeli cvjetovi ptičjeg mlijeka (ornithogalla), a vladisavka (gentiana) i zvončić (campanula) iztiču se nekim vanredno nježnim šarenilom unutarnjih dijelova svojih zvončića.

Tajinstveni mir zahvati taj miomiris, to veličanstvo gorsko. I Mile moj ušuti razbiruć okom kraj. A tko i ne će tronut takovim vidikom, tolikim raznovrsnim čarom na blizo i na daleko otkrite glave pred veličanstvom božjim iz dna duše pobožno i zahvalno prošanuti: Slava Ti, Bože svemogući.

Sa visa tek vidiš svu groznu krasotu gorskoga toga vira, iz kojega Orjen izniče. Svi krši i kršine, kose i kosmine, stijene i kukovi, rebra i planine, glavice i vrhovi legli pod Orjen i zagrlili mu podnožje kao drijemajući lavići oko lavice majke svoje,

I sjeverne klisure, koje ti je Orjen na uzlazu zaklanjao, spustiše glavu pod Orjen kao ogromne zmije.

Na sjeveru dižu se redomice kose: Prasa mala, Prasa velika (1705 m.), Vučji Zub (1802 m.), Jastrebica (1866 m.). Kose te dijele prema sjeveru Hercegovinu od Dalmacije, a Vučji Zub i Jastrebica još i od Crne gore. Od Vučjeg Zuba potegla se ravno na istok 8 do 10 km. duga kukasta kosa Pazva, a od Prase na sjever.-zapad kose: Gnjila Greda (1777 m.), Buganja Greda (1848 m.), Duge (1734 m.), Kalupna Greda (1735 m.) i spomenuti već Štirovnik i Svitavac, koji se pružio sve do pod Grab na cestu Trebinjsku.

Na zapadu upro se pod Orjen Borovik (1778 m.), a ravno od Borovika na lijevo preko Trebinjske ceste glavu pružila nad Konavlima Sniježnica (1234 m.)

Ta nije samo mnogobrojnost stijena i kukova, što sn se ovdje kao na zbor oko Orjena okupili, a nije opet ni samo osobito šarenilo gorskoga oblika, što ti srce nekim strahom obuhvata, već ti je i razno kameni lice, kojemu se čudiš. Jedna je najme stijena bijela, druga se kosa mrči, treća kao da je iscerila žute zube, četvrta natakla crvenkasto-crne šiljke, a peta planina diljem sljemena porazasadila na svoje gole stijene kršne crne bore, koji ti se sa daljine pričinjavaju kao žive straže, što ti čuvaju u prodolima gustu šumu crnogoricu, vojsku svoju leglu na počinak. Svrni okom još na jug i jugozapad na ono more, čas bijelo, čas plavo, čas opet tamno-modro, što ti se je stislo pod suru stijenu, onda ćeš pojimati, da Austrijske Alpe, ma koliko i bile čarne, nikada onoga čara dati ne mogu, što ti ga vazda ove morske straže daju.

Ali i dalje, koliko ti oko segne na sjever, istok i sjeverozapad, sve ti se čini živ mrvavljak gorski. Na sjever.-zapadu najme nad Trebinjem pružio iz gorskoga sklopa modru glavu Leotar (1229 m.); istočno od Vučjeg Zuba u daljini od kakih 60 do 80 km. digao se na nebu preko stotinu kosa i planina modar vrh — biti će — Durmitor, najviši vrh Crnogore (2518 m.), a poda nj, južno, drugi vrh, valjda Kom (2448 m.). Kreni sad stakлом još južnije nad kosu »Crljena Greda« i njenim najistočnijim vrhom »Vela Greda« (1298 m.), pa ćeš preko »Vele Bukve« (1224 m.) (na kosini Čelini) zagledati na blizo zubati vrh Lovćena (1768 m.) nad Kotrom, a upored, Lovćenu na sjever, tebi još bliže, zubati kuk Pestingrad (1087 m.), koji strši upravo nad Dobrotom u istočnom dijelu Boke Kotorske. Kotora i Risna ne vidiš, jer ti Šobra i Dobrostica svu Boku oku otimaju.

»Gospodine, hoćemo li?« oglasi se na jednom moj Mile. Gledam na sat, a to minula jedna ura. Složim staklo i kartu, pa zaroniv još jednom okom naokolo — žao bi mi ostaviti vis — trgnem se niz vrh, uzmem kotač svoj, što sam ga jedno 100 metara poda mnom na bor prislonio, te makni što brže do sedla Orjenskoga malo ne istim putem, kojim smo se uspeli. Tuj se žedni opet napijemo sniježnice založiv malo kruha i sira, pa onda u razmet unakrst, Mile na zapad kući, u Vrbanje, a ja na istok, u Bokn.

Sirokim, dobrim, kamenim putom — nastavak je to od Vrbanja — zadnjem, što vozeć, nu više pješice, na visočinu Reovce, što ju s desne strane zatvaraju kose Jaričevac pa Vel Kabao, a s lijeva kosa Pazva, koja se uporedo Jaričevca

i Kabla spušta sve do Crkvica, glavnoga mjesta srednjih Krivošija, i do glavne ceste, što spaja Dragalj, najsjeverniju tvrdju Krivošijâ, sa Risnom u Boci. Put se jednakog zgodno spušta, ali opet nekoliko puta uzdiže preko visina gorskih rebara kose Jaričevca i Veloga Kabla, pod kojim upravo moj put zategnuo.

Lice toga puta prikazuje ti se Malone isto onako, kao ono od sedla Orjenskoga na Orjen. Najprije ti je proći krasnih borovih šuma i gajića, sad gušćih sad redjih, onda zalaziš u bukvike zadrobljene crnim borom: jedni i drugi zasipani silnim grohotom, kamenim gomilama bijela, sura crvenkasta, šarena lica i razne veličine. Često je taj silni grohot složen od samih Malone pravokutnih litica, kao karte kakove od 10—20 metara širine a više metara debljine, ili se opet litice razdrobile, otskočile — žive slike razvaljena grada, žrtvenika u širim otvorenim hramu božjem, ili poredane mrke straže gorskih divova. — Nemaš zaista vremena paziti na put pod nogom, ne znaš, koja ti je slika ljepša, življka, užasnija; svakim korakom nova ti se ukazuje i u blizini i daljini, i s lijeva i s desna, i sprijeda i straga — sve u tamjanu mirisa, što ti bor i mirisno cvijeće uz put pred lice tvoje obilno iz krila svoga sipaju, da te gladna i žedna, oznojena i izmučena blagodarno okrijepe.

Dobra pol sata pred Crkvicama stigao si do raskrsnice, gdje te »njemačka« tabla upućuje desno na put u Hercegnovi.

Minu treća ura i pola, kad se nadjem pred Crkvicama (983 m.), odaljenim mjestom od Orjena 10 km., od vrha Orjena dva sata hoda.

Nad Crkvicama kraj puta stoji velika vojarna a uz nju vojna gostionica (kantina). Tuj sjednem, ispravim sile zalogajem mesa, kruhom, vodom i vinom, pa hajde po glavnoj cesti na kotaču niz dol put Risna u Boku.

Sa Crkvica prvi put ugledah pojedine dijelove Boke Kotorske i samoga Kotora. Istodobno što se s lijeva i desna nada mnom dižu novi visovi i kukovi, kojih nisam prije ni opazio, kao što se ono gubi skromna kućica pozemljuša uz ponositu palaču: jednako se iza ledja s vidika gube silni oni grebeni i goleti oko Orjena, koji su mi toli skromno i pitomo pod nogama ležali prije koja tri sata.

Spuštajući se sa Crkvicâ s lijeve se strane podiglo više bukvom i hrastom obraslih kukova i glavica sve preko 1000 met. visokih. Tako: Veli Vrh (1277 m.), Grkovac, Prošćenica Glava.

Minem seoce Napodu, i eto me za 20 časa od Crkvica do Knezlaca, sirotinskog mjesta, odaljenoga od crkvica na jug nešto preko 5 km., a od Risna sjeverno 6 km. To mjesto izadje u novije doba na glas, što je god. 1870. general barun Rodić tuj mir uglavio sa žiteljima Krivošijâ, koji su se bili pobunili i latili oružja, kad se je novačenje imalo provesti po zakonu od god 1869. Znade se, da je i Jovanović u toj pobuni ranjen, kad je kao pukovnik u pomoć pritekao posadi u Dragalju, koji su pobunjenici ljuto bili stisli. To je najsjevernija utvrda Krivošijâ, odaljena od Crkvicâ nešto preko 9 km. na sjever. Jovanović taj onaj je isti, koji je 11 godina kasnije (1881.) kao general i upravitelj

Dalmacije drugu bunu tuj gušio, koja je iza okupacije Bosne i Hercegovine god. 1878. s istoga razloga i istim povodom buknula.

Sve što sam niže kotačem sizao, sve se to više otvaraše Boka Kotorska i sivomrki joj vijenac golih, oštih stijena, na koje su sjele na sve strane vojne utvrde kao želve. Iz tih strašnih greda i ponora, s kojih se samo jastreb i orao na more nagleda, nadvisila vrh Dobrote sve svoje tužne seke klisura Pestingrad (1087 m.), dva kilometra koteru na sjever. Iz stijena tih skočilo jedino poluostrovo Vermač kao zelen gajic u pustinji. To je onaj dio Boke, koji se od Kotora pružio na sjever te se strmo bacio u more pred Perastom, mjestom, koje je na protivnoj obali pod rub pustih stijena Hercegovačkih nanizalo svoje kuće. Nasred toga poluostrva sjelo visoko na strmini med maslinom i uz bujni kestenik kaptola Kotorskoga kao zenica u oku bijelo seoce sa visokim zvonikom, Stoliv Gornji¹, a pod njim kao podnožje mu Stoliv Donji.

Bila je peta ura i pô, kad sam se sa mučnih okući spustio na pločnik Risna. U tom kutu morskom, okruženom sa tri strane strmom, visokom liticom, osjetih zaparu. Nije čudo, gdje često u ljetno vrijeme u Boci po tri mjeseca ni kapi blage kišice ni sitne rosice ne pane, a toplojer skoči na 50° C.

Risan je danas mrtvo selo, kamo rijetko stranac zalazi. Nema traga, da je to nekad bila druga prijestolnica, gdje se je Ilirska kraljica Teuta, koju je naš Demeter iznio na hrvatsku pozornicu, zaklonila i jedno umrla, kad je morala iza rata sa Rimljanim ostaviti Skodru (Skadar).

Za mirna, čista mora možeš tuj na dnu morskom još vidjeti zidine i granine staroga slavnog Rhizona, koji je prije Isusa postradao potresom.

Risan leži od Crkvicâ Malone 12 km., od Kotora preko Prčanja, Stoliva i Perasta 13 km. Kod Stoliva moraš prebroditi morsku dragu široku blzo jedan kilometar. Od Hercegnovoga ima do Risan kopnom nešto preko 26 km.

Kad pogledaš od Risan ravno na morskou dragu, u koju se s lijeva i s desna ruše strme, rasklimane, visoke i gole, modro sive i tamno-bijele stijene, ne ćeš drugo vidjeti do nekoliko kuća na zapadnoj strani te drage. Draga ta naliči silnu trokutu, kojemu je jedan, sjeverni vrh Risan. Ono nekoliko kuća, što se onajno u zapadnom vrhu toga trokuta plaho pod goli kamen stislo, jest Morinj,² seoce, odaljeno od Risan 6·5 km. Od Morinja se litica u tom trokutu nagnula 5·5 km. na istok pa se tuj skoro sljubila sa sjever.-zapadnim vrhom poluostrva Vermača stvoriv tjesnu dragu, jedva 300 koračaja široku. Ta draga širi se na jug 1·5 km. poput lijevka. Zovu ju »Verige« (tal. catene), jer bi još u srednjem vijeku za straha od zuluma neprijateljskoga lancem spajali Vermačku i Morinjsku obalu i tako sustavljeni neprijateljski brod, da nije mogao ući u luku ni Risansku ni Kotorsku. Danas čuvaju Verige i Boku naokolo načićkane utvrde i topovi.

Naprotiv tim Verigama razgalio starodrevni, nekad slavni i bogati Perast raspukle i razvaljene svoje palače, što ih je na oštru vrhu kao na smrzlu pupolju

¹ Narod kaže i Stoliv i Stolivo.

² Tako narod kaže, a ne Morinje, kako u kartama čitaš.

nanizao na žal morski, a pod stromu golet, na kojoj u visini od 600 do 800 m. vojne kamene kule zimi i ljeti stražu straže. Da se ta žalosna samotinja nešto razblaži i razbudi, glavu digla isred morske pučine na 200 koraka od Perasta dva sitna otočića, jedan od drugoga kakih 150 koraka morem rastavljen. Jedan je otok sv. Gjurgja, drugi Bogorodičin ili otok gospe od Škrpjela.

Na prvom otoku podigoše već u 9. vijeku Benediktinci bogat samostan i crkvu, koja je danas po temelju najstarija u Boci. Ona propade od zuluma tur-skoga u drugoj polovini 15. vijeka. Danas stoji još samostan, ali pust. Prije 15—20 godina tuj još taborovaše posada topnička čuvajuć Verige. Onaj drugi otok nastade ljudskim napisom u drugoj polovini 15. vijeka. Oko maloga naime grebena (t. j. škrpjela), koji tuj provirivaše iz mora, nasuše pobožni mornari Boke Kotorske more i sagradiše hram božji, koji je još i danas kod mornara na glasu. Prvu crkvu razoriše Turci; današnja crkva dogradjena bi 1630 g. opet darom i trudom mornara Boke. Otok ovaj ima danas oko 2690 četvornih metara, a more 40 do 60 metara dubine.

Od Risna stigoh na kotaču za nekoliko časa do tog negda slavnog i bogatog Perasta. Nema od Risna do njega više no 3·5 km. na jug. Koliko to mjesto bijaše snažno i slavno, dokazuju mnoge narodne pjesme, koje pjevaju o junaštvu Pereštana (vidi: Bogišić, nar. pjesme.) U Perastu se čuva historijsko-dragocjeni mač despota Vuka Ognjenoga, što ga je slavni naš ban Petar Zrinjski boraveć u Perastu poklonio gradu u znak odličnoga junaštva.¹

Prebrodih odavle uz spomenuta dva otoka na zapadni vrh Veriga. Stari mornar Peraštanin, koji me preveze, toliko mi čuda o toj crkvi ispriča, da sam dva tjedna kasnije, na 15. kol., opet ovamo skrenuo. Svake se naime godine toga dana ovdje sastaje svečani crkveni zbor. Ne ču nikada požaliti, što sam se ovamo povratio. Sila svijeta iz svih strana Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore sleglo se ovamo, sve u svečanom narodnom ruhu: jedni odlaze, drugi dolaze; žene, djeca; staro, mlado; zdravo, bolno; vревa, stiska; barke, parobrodi; sa svih strana žamor, vika, jeka prikri more. Na otoku tom — znaj dakako — osvanuti će svake godine toga dana velika gostiona i kavana, gdje ti cijel dan igra glazba (ma ih u Kotoru dvije: srpska i hrvatska.)

Crkva je gradjena sloganom bizantiinskim. Na nju se prislanja toranj i dosta velika dvokatnica sa prostranim vidikom. Ima tri žrtvenika, od kojih je glavni, veliki žrtvenik, od krasnoga bijelog Genueskoga mramora podignut koncem 18. vijeka. Sva je crkva ukrašena umjetnim slikama, većim i manjim, iz konca 17. vijeka. Slikar im je domaći sin, Tripa Kokoljić. Ima slikâ 49. Većinom prikazuju prilike iz života bl. djevice Marije.² Osim toga ima tuj mnogo srebrenih zadužbina, što su ih mornari darovali. Te su zadužbine velike srebrenе ploče

¹ Vidi: Narodni list 1875 br. 55; Smičiklas u pov. hrv. II. str. 156. veli, da su i Peraštani Petru Zrinjskomu neki mač darovali.

² Kukuljević na strani 192 u svom Slovniku ujednačka spominje do 40 slika. Kokolj je umre u Korčuli (1713.), ne u Perastu, kako Kukuljević kaže.

složene od manjih ploča. Svi ti darovi pribiti su na zid ili u zid crkve. Sve ploče prikazuju brod u teškoj borbi sa morskom burom.

Tko ovamo dospije, neka ne žali doći do te crkve. Parobrodi svaki dan ovuda prolaze i iz Hercegnovoga i iz Kotora te pristaju na Perast. Stigavaju iz Kotora za jedan sat, a iz Herceguovog za sat i po. Na otoku ćeš uvijek naći crkvenjaha, koji će ti crkvu otvoriti.

Moj me barkar Mate iz Perasta za četvrt sata prezeve preko drage te iskrca na zapadni vrh Veriga, kako mu rekoh. On se vратi, a ja se željan tuj bacim u strmo bistro more. Okrijepiv tako tijelo nastavim na kotaču put zapadnom obalom Verigâ do Hercegnovog. Minem mesta: Andrić, Josicu Donju, Bijelu (Bianku) Gjenović, Kumbor, Meljine i Zeleniku. Za sat prevalim taj put od 15 km. — što velim — ne put, perivoj. Kuća najme do kuće sjela uzduž puta uz obalu kao bijeli labudovi na moru Smokva, mendula, vinova loza, bilje i cvijeće, sve pitna zelen privinula se sa svih strana sad kući samici, sad sitnu selištu, a visoko nada nje nadvila se što zelena planina, što opet tužna, gola litica.

Sunce već bilo sjelo tamo daleko za goru, kad sam stigao prema namjeri ovamo na konak. Blizo bi osma ura; od Trebinja dakle malone 15 sati puta uza svu dangubu.

Bijaše prekasno, da putnu svoju robu na stanici »Zelenika« -- seoce Meljine¹ spojeno je sa Zelenikom — dignem. Sa stanice naime »Hum«, gdje stoji željezničko raskršće, otpremih putnu spremu u Zeleniku, što je krajna južna stanica austr. željeznice.

Prenoćih tuj ispod Savine, pravoslavnog manastira, i kulturno i historijski znatnog. On nastade koncem 17. vijeka, kad su Turci odavle za uvijek izagnani izgubivši najjaču tuj tvrdju, Hercegnovi. Manastir se diže kraj ceste u Dubrovnik na visoku kuku, koji je danas obrastao lijepim hrastikom i pretvoren u perivoj. Tuj je ujedno ljetnik pravoslavnog biskupa Kotorskoga. Bogata crkva stojeć usred toga perivoja pregradjena bi i raširena koncem 18. vijeka. Slovi na daleko sa čudotvorne bogorodice kao ono katolička na otoku kraj Perasta. Na 30. kolovoza godišnji se zbor tuj svetkuje još bučnije no 15. kolovoza katolička Bogorodica na otoku kraj Perasta. Na povratku iz Budve stigoh prema namisli i na taj svečani pravoslavni zbor.

Sutradan se u zoru na kotaču otisnuh u Hercegnovi, jedva 5 km. od Meljina prema Dubrovniku odaljen. Diže se amfiteatralno od mora uz kamen licem na istok. Živ bršljan sa svih strana zagrljio pukle i omakle bedeme i kule, palače i teške gradine prikrivajuć im rane obilnom suzom zalivene, što su ih tuj lijevale jadne udovice za junake pale u krvnom okršaju. I domaći najme vladari i Mlečići i Turci i Rusi i France i i Austrijanci, svi kidahu o te zidine zube svoje, otkač bosanski kralj Stjepan Tvrtko (1382. god.) grad tuj podiže pod imenom Stjepan-grad, a vojvoda bosanski Stjepan Vukčić Kosača ga učni sre-

¹ Vuk piše Meljina. Ja sam čuo samo ovako: idem u Meljine. I Ljubiša piše Meljine.

dištem zemlje i kraja, što se od njegova doča prozva Hercegovinom (1448). On i prekrsti Stjepangrad u Hercegnovi, a Mlečići opet iza osvojenja (1538 g.) u Castelnuovo.

Obaviv posao na željezničkoj stanici »Zelenika« sjednem u barku pa se prevezem preko morske drage u Tivat (Teodo), ravno kakih 10 km. na istok. Austrijska vlada tuj u zadnje vrijeme podiže silnih zgrada, pokupi za više od 200.000 Kr. zemljista, kao da će tuj stvoriti ratnu luku i iz Kotora ovačno prenijeti vojnu upravu. Tivat (tako narod zove ovo mjesto, a nikad »Teodo«, kako je na kartama,) leži na zapadnom podnožju poluotoka Vermača. To je usko rebro obraslo bujnom šumom maslinovom, vinovom lozom, lovorikom i drugim kulturnim grmljem i biljem, što se po obilnim tuj vrtovima goji; i duhan se tuj mnogo sadi. Uzdiže se preko 600 metara. Podnožje nju je naokolo kao načičkano kućama i selima, tako da se jedno hvata drugoga.

Od Tivta vodi i preko Vermača put u Kotor, odaljen 14 km.; ako se spustiš starim lomnim putem, imaš dva km. bliže. Taj će put zdrave noge prevaliti za slaba tri sata krasnom cestom, koja vodi od Lastve, iduć licem sve prema Lovčen-gori, koja se, kako ono Mažuranić u Ćengić-agi kaže, »visoko pod nebo diže.« U Kotor možeš u svako doba dana i sa stanice željezničke Barkar će te tuj za 4 sata veslom odvesti uz nagradu od 5 do 6 for. sve naokolo Vermača uz mjesta na desnu ruku: Tivat, Luković, Lastvu, Lepetane, Verige, Stoliv, Prčanj, Glavate i Mulu; a na lijevu, istočnu stranu, uz mjesta putem prema Kotoru: Orahovicu, Ljutu, Dobrotu i sv. Matej. U Kotor se obično putuje parobrodom, što svaki dan ljeti tuj prolazi jedan i dva puta primajući putnike i pristajući u svakom većem mjestu; uza željezničku stanicu Zeleniku ne pristaje.

Prema jugu se — od Kotora na 25 km. daljine — do Budve pruža plodna uvijek rodna i zelena nizina. Tuj sterahu Mlečani svoja bogata solila, tuj stajaše glasoviti, bogati pravoslavni manastir Prevrlaka, za koji priča hoće, da ga je sagradio Stjepan Nemanja Prvovenčani na domaku 12. vijeka, onaj isti manastir, što su ga Mlečani razorili, pošto su mu otrovali kaludjere, njih 72, kako vele. Tuj se na zelenom istočnom obronku pružilo selo Grbalj, gdje je, kako vele, prvo sunce ugledao posljednji car srpski Lazar Grbljanović.

Ovuda se ja uspnem i prijedjem pod ždrijelom krš, što ga narod zove »Prokleti kam«, za koji i Ljubiša u svojim pripovijestima kaže, da je pod njim pao onaj Kotoranin, kojega su Mječići najmili, da otruje Prevlačke kaludjere, pa zato da mu i ime.

Sa ždrijela toga, gdje se putovi na četiri strane dijele, najme: u Budvu, u Kotor, u Tivat i u Cetinje, ugledaš na jedan mah Kotor i svu luku Kotorskiju, najistočniji dio Boke, gdje priroda po mojem sudu iz puna krila bierni svoj čar strese.

Ponesi, putniče, toga čara, biti će ti uvijek slatka uspomena i radosna okrepa srcu, koje će te putiti, da opet skreneš onamo.

Dalmacija zanemaren biser planinarstva.

(Priopćuje Vjek. Novotni.)

U novije doba planinari srednje i sjeverne Evrope češće zalaze u Dalmaciju, osobite iz Njemačke i Austro-Ugarske. Učestale su u raznim novinama i vijesti o Dalmaciji, o zemlji i narodu, koje su čas samo kićeni putni izvještaji ob ovom ili onom dijelu Dalmacije, čas opet samo opisi, koji pokazuju posvemošno nerazumijevanje života naroda i kulture mu.

Sve te turističke vijesti su nepouzdane, mnoge krive, često i nepravedne, osobito vijesti, koje nam dolaze iz pera neslavenskoga.

Veliku iznimku u tom čini oris, što ga je u Beču J. Heimfelsen 25. siječnja 1904. čitao planinar Nijemac pod naslovom: die volkswirtschaftliche Er-schliessung Dalmatiens. Taj govor s više je strana interesantan i važan. Interesantan zato, što je Heimfelsen svoje predavanje držao u sjajnoj velikoj obrtnoj dvorani u Beču nakrcanoj najodličnijeg općinstva, a važan zato, što je javno austrijskoj vlasti spočitnuo nehaj za Dalmaciju.

Valja da istaknemo, da je sadržaj toga predavanja u svem bitan i istinit obzirom na historiju, zemlju, kulturu i karakter naroda. I najbolji domaći poznavac Dalmacije, domovine svoje, ne bi pravednije i oštire objasnio današnje kulturne prilike u Dalmacije.

Heimfelsen ustaje u uvodu svomu predavanju protiv onim ozbiljnim njemačkim piscima, koji Dalmaciju nazivaju po djetinjoj nekoj tradiciji »das Land der Nasenabschneider und Steinöden«. On ističe ono, što u nas svatko znade, da su Dalmatinci uopće pošteni, vrijedni narod, koji je na braniku Evrope protiv Turčina u zveketu oružja morao kulturno zaostajati pa da nije kriv ni narod ni zemlja, što ju je austrijska uprava i poslije stečena mira sve do danas u svakom pogledu zanemarivala, smatrajući ju, kako on veli, »heimatlose, arme Hirtendirne, obwol sie die ganz ebenbürtige Zivilingschwester der Welt dame ist.«

Govornik hvali veliku marljivost, umnost, tjelesnu krepčinu i ljepotu Dalmatinca. Ta svojstva, veli, čine, da je svakomu kulturnomu poslu dorastao. Zemlja sama, koliko je i kamena, bogata je, te svakoj kulturi prikladna: za stoku, za voće, za povrće, za cvijeće, za ulje, za vino; samo valja podignuti shodnih i brojnijih škola, u kojima bi se Dalmatinac praktički uputio u racionalno poljodjelstvo, stočarstvo, vočarstvo i pripravu raznoga ulja. Ali kad država navlaš ubija zemlju, kao n. pr. ono zakonom o carini na vino, onda se Dalmatinac ne može uz svu marljivost i muku propasti odhrvati tim manje, što se seljak često pod pritiskom bezdušna lihvara tudjinca ne izbavi duga, gdje ne može iz državom pomaganah pučkih blagajna uz mali kamatinjak novčanu pomoći dobiti.

Kao što bi Dalmacija, veli Heimfelsen, uz dužnu državnu brigu po kulturi zemljista bogatila, tako bi bogastvo gora uz pripomoći industrijalnu i Dalmaciju i cijelu Austriju podizalo. Tuj imade silnoga, raznoga ugljena, asfalta, olova, željeza, bjelutka, sadre, osobite ilovače, živa srebra, raznih soli, sumpora, aluminija, mramora, cementa, itd. što još sve leži više manje u utrobi gor-koj, a

Austrija s veće strane sve te stvari iz inozemstva za skupi novac uvaža, umjesto da ih izvaja. Ali tomu se hoće danas u prvom redu željeznica, koja bi naš Zagreb preko Okulina spajala sa morem i to sa Spljetom i Senjskom lukom. Tako Dalmacija i njeni prirodni bogastvo mrtvo leži, a Austrija u rukama tujinstva gospodarstveno propada.

A zar ne bi mogle vode i brzice Dalmatinske, kao što je Krka i Četinja, obrt a po tom i trgovinu pomoći? Ta sve se sirovine izvaja te se kao industrijalne gotovine vraćaju! Ne bi li tvornica karbita u Spljetu ili Šibeniku danas bolje stajala, nego li u Jajcu stoji? A kožara, svilana i druge slične tvornice industrijalne, koje bi sirovinu priredjivale, zar ne bi imale hrane?

Ali nama, kao planinarima, najvećma godi, što naš vrijedni Heimfelsen Dalmaciju ističe kao biser turistički. Da je i u tom pogledu nehaj u upravi Dalmacije životne žile Dalmacije potisjao i još danas potisjeca, dokazom su riječi Calla, ministra za trgovinu, koji će jednom prigodom reći, da Dalmacija propada, jer nema nužnih pristalih gostiona.

Gledajmo, što je Bosansko-Hercegovačka vlada u tom smjeru do danas učinila. U svim većim mjestima sagradi na svoj trošak zgodne gostione, namjesti gostioničare, koje stalni organ vlade nadzire (danas Pojman), ali i pomaže. Na taj način se primamše stranci iz svih strana svijeta tako, da Bosna i Hercegovina uz pomoć željeznica svojih godimice na stotine hiljada prihoda ima, što ih strani planinari ovamo snesu. Dalmacija, koju upravlja evo do stotinu godina Austria, nema eno 5–6 pristalih gostiona. Ako spomenemo hôtel Bristol u Zadru, novo sagradjene gostione hôtel de la Ville i Dobrotu u Spljetu, Imperial i hôtel de la ville u Dubrovniku, hôtel Petka u Gružu, hôtel Jelisavu na Hvaru, gotovi smo. U cijeloj Boci Kotorskoj nema pristojne gostione, koja bi izmučena planinara primila blago i ljupko kao n. p. ono u Austrijskim ili Švicarskim Alpama. U samom Kotoru u ono tri gostione vlada donekle još primitivnost kao prje sto godina. Nisu to Kotorani krivi, niti Dalmacija, već zemaljska uprava u prvom redu, jer se nije po dužnosti svojoj pobrinula barem u glavnim vojnim mjestima, kao što je danas u dolnjoj Dalmaciji eminentno Kotor i Tivat (Teodo), za evropsku gostionu onako, kako se je pobrinuva za silne one tvrde kule, visoko nad glavama tih mjesta podignute. Trebalо je već prije 50 godina ili ono učiniti, što je vlada u Bosnoj i Hercegovini učinila namah iza okupacije, ili ponuditi domaćim ljudima badava za hôtel zgodno mjesto, pružati im na besplatnu amortizaciju novac i porez im državni donekle otpuštati. Ne treba tuj monumentalnih hotela, gdje stranca putnika na dolasku i odlasku čeka cijela četa raznih livriranih i frakiranih dvoranika i sluga, koji ironski smjerno oči prekrećući otvorene ruke pružaju. Ne, manje gostione, po koji gostionski ljetnik u Trogiru, u Makarskoj, na Visu, Korčuli, Omišu, Vrlici itd. namamio bi i planinare i bolesnike i zimi i ljeti na žal Dalmatinski, koji pogledom na zrak i podneblje pruža onu pomoć i snagu, što ju slabici nalaze na obali pomorskoj u Italiji ili Franceskoj. Ove silne novce ubiru od tujinaca pa tako i pojedinca i zemlju i državu do blagostanja vode. Zar Austria ne zna, zar ne vidi, kako se

Alpinski krajevi, sela i gradovi dižu, ne od zelenjice crnice, ne od viječnog snijega i leda, već od stranaca i planinara, koji traže u gorskom zraku i u kupkama novu snagu, novo zdravlje.

Ali ne treba samo planinaru i bolesniku zgodna utočišta, već i trgovcu. Dokazano je, da su često planinari u jednu ruku, a bolesnici u drugu ruku, a mnogo puta i jedni i drugi prvi na trgovinu navraćali. A zar je i trgovini mā u kojoj zemlji na odmet, ako je zgodnih gostiona? Nikako, dobre gostione uvijek pomažu trgovinu, a trgovina opet gostine, a tim građove i zemlju.

Koliko je čara zemaljskoga u Dalmaciji do danas samo zato još neotkriveno, što je država zanemarila upravo pitanje o pristalim gostionama? Koliko njih pozna gorski kraj izmedju Zadra i Obrovca, Zrmanju, Krku, Cetinju, kao perivojem obrasli Trogir, Solun, tvrdi Klis, Sinjsko polje, šipilju Kotlenicu, Omiš, Makarsku, slapove Cetine do Male i Velike Gubavice, sav onaj niz otoka i otočića kao: Vis sa modrom šipljom, kakova je samo ona Caprejska, obrasлом krasnom vinovom lozom, ružmarinom i paomom; otok Lopud, glasovit po svoj Dalmaciji po nekadanjem osobitom zlatarskom obrtu, o kojem pjesma pjeva, da je na njem ostalo 300 Vica udovica iza rata, što ga je Karlo V. vodio; toliko da je naroda bilo ono doba na tom otoku?

Ne ćemo da govorimo o inom, neotkrivenom još il nerazumijevanom čaru, što ga ostala, dolnja Dalmacija krije putniku planinaru.

Heimfelsen u svojoj opravdanoj tužbi na zanemarenju Dalmaciju i sa gledišta materijalnoga i idealnoga završuje riječima: Onaj, tko je priječio i još priječi naravni razvitak Dalmacije, taj priječi i razvitak, blagostanje cijele države. Zar znači to Austriju pomagati, kad se s jedne strane osvaja Bosna i Hercegovina sa toliko krvi i zlata, a napušta još sveudilj toliki naravni, obrtni, trgovački, sanitarni i za planinara idealni izvor zemaljskoga i državnoga bogastva? Tko je neprijatelj obrinom, trgovačkom uopće kulturom razvoju zemlje i naroda u Dalmaciji, taj je neprijatelj i cijele države.

Ako Heimfelsen ovdje onđe i griješi u nastojanju svojim slušateljima svako narodno vlastito ime njemački protumačiti, kao što prevadja »Čitluk«* (selište kraj Sinja) sa »Rosendorf« ne valja mu toga kraj drugih i stvarnih i formalnih vrlina zamjeriti, kad to očito ne čini tendenciozno.

Društvene vijesti.

— Pristupiše u društvo p. n. gg.: Došek August, pismoslikar u Zagrebu; Höller Ivan, upravitelj »Nar. Novina« u Zagrebu (1903.); Friedfeld Mavro, ravnatelj tvornice papira u Zagrebu (1903.); Gašparini Viktor, upravitelj kod g. Pongraca (1903.); Kranjčević Antun, odvjetnički perovodja u Zagrebu (1903.); Mihaljinec Milan, odvjetnički perovodja u Zagrebu (1903.); Piatki Antun, civilni mjernik u Zagrebu (1903.); Raizner Ljudevit, vijećnik

* Kmetsko selo.

kr. banskoga stola u Zagrebu (1903.); Trautiner Ljudevit, kr. pošt. i brzog činovnik u Zagrebu (1903.); Trstenjak Ivan, kr. profesor u Zagrebu (1903.).

— Prije nekoliko dana prituži se u »Nar. Novinama« jedan planinar, da nije na našem Sljemenu mogao dobiti nikakove okrepe pa da mu je lugarica rekla, kako joj je zabranjeno planinare dvoriti.

Uprava hrvatskoga planinarskoga društva se upita o tom kć gradskoga poglavarsvta kao jedino kompetentnoga faktora pa saznade, da nije nikakova zabrana u toj stvari izdana. S toga mora samo kaki nesporazumak biti izvorom one vijesti u »Nar. Novinama«.

Gradska lugarica na Sljemenu ima dakle po mogućnosti i nadalje kao do sada planinarima biti na ruku uz primjerenu nagradu.

Književne vijesti.

— **Ljubljanski planinski vestnik** donosi u drugom ovogodišnjem broju članak (nastavak): Iz Trente črez Luknjo, od Trentara

— **Alpsky věstník**, časopis českoga odbora slovenskoga alpinskoga društva u Pragu, ima u šestom ovogodišnjem broju ove článke: Skupina Kaninska (nastavak), od dr. Vlad. Ružičke. — Fünfspitz (nastavak), od Čermaka. — Nepode u Alpama, sastavio dr. O. Laxa.

— **Časopis Turistů**, list českých planinara u Pragu, ima u trećem ovogodišnjem broju ove článke: Iz zapadne Macedonije, od dr. Em. Faita. U tom članku opisuje se jezero Prespa sa okolicom. — U špilji Mačoskoj (nastavak), od Absolona.

— **Österreichische Alpenzeitung** donosi u trećem ovogodišnjem broju samo upravnih vijesti i popis planinskih puteva, što su ih bilo sami ili u društvu prevalili prošle godine članovi austrijskog planinarskog društva. Ima tuj preko hiljadu raznih u Alpama prevaljenih putova.

— U četvrtom broju dr. H. Pfannl piše članak: Bericht über die Mustagh-Expedition (u Himalayi). — U petom broju ima članak: Aus der Rieserfernergruppe, od K. Bergera.

— **Österreichische Touristen Zeitung** ima u trećem ovogodišnjem broju članak: Eine Skitour auf dem Cevedale (u Švicarskim Alpama 3600 m.), od dr. Löwenbacha.

— U četvrtom broju čitamo članak: Eine Dolomitenwelt im Kleinen, od H. Kurzea, i: Wanderbilder aus Ober- und Mittel Italien, od E. Schaffran.

— U petom broju nastavlja E. Schaffran članak: Wanderbilder aus Ober- und Mittel-Italien, a u šestom broju Heimelsen donosi članak: die volkswirtschaftliche Erschließung Dalmatiens

— **Od ilustrovanoga zemljopisa Hrvatskoga**, što ga izdaju velikim trudom i marom dr. Hranilović i dr. Hirc, izdaje ove godine 15. sveska, u kojoj se opisuje Plješivica Lička, Klek i Kapela Mala i Velika.

Netom izašle su ove putopisne i turističke knjige:

U Milanu izdade prošle godine **Guida Rey** krasno ilustrovani i kolorovanu knjigu pod naslovom: il monte Cervino, kojom nam podaje povijest svih uzlaza

na Mutterhorn (4482 m. u Švicarskim Alpama) od početka do danas. Predgovor toj knjizi napisao je Edmondo de Amicis. Knjiga stoji broširana 25 franaka, vezana 30 franaka. — **Sven v. Hedin**, im Herzen von Asien, 1903. U dva velika sveska nam piše opisuje još nepoznate krajeve Tibeta. Djelu je dodano mnoštvo karata i slika. Oba sveska stoje 24 kr. — Izašao je god. 1903. prvi svezak najsjajnijega, ali i najskupljijega časopisa pod naslovom: **Wandern u. Reisen**, illustr. Zeitschrift für Touristik, Landes- u. Volkskunde, Kunst u. Sport. Knjiga ta stoji 19.20 kr. te donosi u velikom kvart formatu preko 800 slika i raznih karata. — U o. svesku Ažrije 1903. nam **Stradner** pod naslovom: Neue Skizzen von Dalmatien und Liburnien opisuje naše Primorje i Dalmaciju.

Raznice.

Na molbu Zagrebske okružne blagajne izadje dne 15. prosinca prošle godine službeno povjerenstvo na naše Sljeme, da odredi mjesto i dozvolu za gradnju sanatorija. U tom povjerenstvu pod pročelnistvom predstojnika kr. kot. oblasti nadjoše se osim lječnika i inžinira zastupnici grada, okružne blagajne i veleposjednika Mir. grofa Kulmera, koji je, kako je poznato, potaknut plemenitim čuvtvom za bijedne bolesnike, darovao okružnoj blagajni u svojoj šumi zemljište za taj sanatorij. To zemljište leži nedaleko od glavne ceste na Sljeme i to od kilometra 11. na istok.

Svi članovi povjerenstva se složiše u gradnji i u mjestu, jedino grad Zagreb prigovori mjestu, i to glavno sa sanitarnih razloga za zdrave planinare. Zastupnik grada Zagreba najme u ozbiljnoj brizi za razvitak planinarstva u Zagrebskoj gori istaknu, da bi blizina toga lječišta do glavne ceste i Sljemenu odvracala planinare od polaska na Sljeme, gdje sam grad snuje jednom podignuti lječište klimatsko.

Snovano takovo klimatsko lječište na samom Sljemenu tek bi još bilo i znatnim pomagalom i uporistem i bolnim slabicima i zdravim planinarama.

— Rusko planinarsko društvo za Kavkas podigne prošloga ljeta pod slijenom Kasbeka (5044 m.) planinsku kuću na visini od 3430 m. Prozvaše ju Ermolovom kućom na čast začasnom članu društva, ruskom ministru za poljodjelstvo, Ermolovu.

— U prokopu »Simplonskom« probušeno je do konca god. 1903. ukupno 18.045 m. i to sa sjevera 10.144 m. a sa južne strane 7.898 m. Prema osnovi imao bi se prokop ove godine prometu predati, ali silni vrući izvori oteščaju posao tako, da ove godine neće prorov sastaviti, premda se ima samo još 1.688 metara probušiti.

— O Božiću prošle godine dovršena bi u Švicarskim Alpama planinska kuća za ski-planinare, prva kuća te vrsti u Švicarskoj. Kuća ta (Spitzmeilenhütte) stoji 2090 m. visoko u kantonu Züriškom.

Poziv.

Prema § 7. društvenih pravila saziva se u Nedjelju 10. travnja 1904. u 11 sati prije podne glavna skupština hrvatskoga planinarskoga društva i to u Hôtel Imperial.

Ovaj odbor moli što uljudnije, da izvole p. n. gg. članovi društveni svaka kako doći na skupštinu u interesu društva.

Dnevni red:

1. Predsjednik otvara skupštinu.
2. Ovjeravljuje se zapisnik zadnje glavne skupštine.
3. Čita se izvještaj upravnoga odbora, blagajnika i nadzornoga odbora.
4. Iznašaju se eventualni prijedlozi, i napokon
5. Bira se predsjednik, upravni i nadzorni odbor.

Vrlo se umoljavaju vanjski članovi, da izvole po § 7. pravila doći na tu skupštinu, ili po kojem zastupniku eventualnu želju iznijeti.

Predsjeduik: Miroslav grof Kulmer.

Za tajnika: Novotni.

Molba uredništva i uprave.

Molimo sve prijatelje planinarstva i sve suradnike »Hrvatskoga Planinara«, koji su dosadanjega brižnoga urednika toli ustrajno pomagali, da i novomu, mlađemu uredniku dadu što češće priliku ispravljati »Hrv. Planinaru« slagarske pogreške. »Hrvatski« bo »Planinar« nalik je gori, u koju valja da čim više planinara često zalazi, da joj se čim bolje i istinitije otkriju čari. Urednik je tek straža u toj gori, da prati planinara. Neće li planinari u tu goru pristupati, e onda gora gubi svoju pravu cijenu i svoj čar, a straža svoju slatku službu.

Članke, opise i izvještaje planinarske nagradjuje društvo po mogućnosti, ako su izvorne.

Molimo sve p. n prijatelje i suradnike, da pišu na jednoj strani i za slagara čitljivo.

Molimo još i to, da se svi dopisi šalju na ime: profesor **Novotni Vjekoslav, gornjogradska gimnazija**, Zagreb.

Sve reklamacije i sve želje članova neka se šalju takodjer na ime: profesor **Novotni Vjekoslav, gornjogradska gimnazija**, Zagreb.

Dopisnica uprave.

Molimo predsjedništvo planinarskoga društva u Zadru, da u interesu planinarstva tamošnje planinare uprosi, ne bi li se kojim člankom, opisom te izvještajem sjetili nas.

Sadržaj: Dva uzlaza kraj Ortlera, od dr. M. pl. Čačkovića. (Svršetak). — Iz Zadra preko Orjena u Kotor, od Vjek. Novotnoga. (Svršetak). — Dalmacija zanemaren biser planinarstva, priopćio Vjek. Novotni. — Društvene vijesti. — Književne vijesti. — Raznice. — Poziv na glavnu godišnju skupštinu. — Molba uredništva. — Dopisnica uprave.

Vlasnik i izdavatelj: „Hrv. planinarsko društvo.“ — Za odgovornoga urednika: **Novotni Vjekoslav**. Tisak Antuna Scholza.